

Helpende Handen en autisme Nieuwsbrief

April 2020
JAARGANG 2 nr.2

Nieuwe uitgave:

In goede handen

Helpende Handen krijgt regelmatig vragen van ouders en ambtsdragers over godsdienstige vorming van jongeren met autisme. Ook jongeren met autisme zelf weten de weg naar Helpende Handen te vinden. Bart-Jan Noorlander deed in het kader van zijn master pedagogiek onderzoek naar de vraag wat jongeren met autisme nodig hebben om te kunnen participeren in de kerk. Naar aanleiding hiervan schreef hij het boek *In goede handen*.

In *In goede handen* staat de godsdienstige vorming van kinderen en jongeren met een vorm van autisme in het gezin en de kerkelijke gemeente centraal. Er wordt ingegaan op het Bijbelgebruik in het gezin, gewetensvorming en de invulling van de zondag. Daarnaast is er aandacht voor specifieke problemen die mensen met autisme kunnen ervaren bij het begrijpen en toepassen van Gods Woord. Daarbij worden de kerkdienst, catechisatie, jeugdwerk en pastoraat betrokken. Ook bevat dit boek praktische aanbevelingen voor kerkelijke gemeenten. Op verschillende plaatsen in het boek wordt achtergrondinformatie over autisme gegeven, die kan ondersteunen bij het begrijpen en benaderen van de jongeren.

AUTEUR

Bart-Jan Noorlander is pedagoog en werkzaam bij Helpende Handen als consultant. Hij voert regelmatig gesprekken met ouders en ambtsdragers over vragen met betrekking tot kinderen en jongeren met autisme. Deze gesprekken hebben hem ertoe bewogen om onderzoek te doen naar de vraag: Wat (of wie) hebben jongeren met een diagnose binnen het autistisch spectrum nodig om te kunnen participeren in de kerkelijke gemeente?

In goede handen

In goede handen is à € 11,50 (excl. verzendkosten)
te bestellen via www.helpendehanden.nl/ingodehanden.

In dit nummer

Onzekerheid is een woord dat deze periode kenmerkt. Wat staat ons te wachten? Hoe lang duren maatregelen? En mogen we gezond blijven? Wat is het juist in deze onzekere periode belangrijk in *Goede Handen* te mogen zijn.

Op 21 april zou een presentatieavond gehouden worden ter gelegenheid van de verschijning van het boek *In goede handen*. Het programma voor de presentatiebijeenkomst stond vast en verschillende personen waren benaderd om een bijdrage te leveren. Door de huidige maatregelen kan deze bijeenkomst niet door gaan.

Daarom gaan we in deze nieuwsbrief uitgebreid in op de verschijning van *In goede handen*. In deze nieuwsbrief leest u een reactie van een predikant en een ouder op het boek. Beiden prijzen het boek voor zowel ouders als ambtsdragers van harte aan.

Inge van Hell heeft haar column die ze tijdens de presentatieavond zou voordragen aan het papier toevertrouwd. En als laatste leest u een bijdrage over gewetensvorming en autisme.

Medewerkers van Helpende Handen denken graag met je mee in je vragen. Ook in deze periode waarin veel onzeker is, staan we naast je. Wil je weten wat wij voor je kunnen betekenen? Kijk dan op www.helpendehanden.nl/autismediendiensten voor een uitgebreid overzicht van onze dienstverlening of neem contact op met één van onze medewerkers.

Heb je vragen over je persoonlijke situatie? Neem dan - ook in deze onzekere periode - contact op met Helpende Handen. Dit kan per e-mail of telefonisch (0348 48 99 70).

In goede handen: herkenbare voorbeelden uit de praktijk

Bij iedere doopdienst worden de vragen uit het Doopformulier aan ouders voorgelegd. Daarna klinkt hun ja-woord. Ook op de derde doopvraag. Voor Gods aangezicht beloven ouders dat ze hun kind zullen opvoeden in de geloofsleer die ze belijden. Ze zullen hun kind onderwijzen en ervoor zorgen dat het onderwijs krijgt. Onderwijs aangaande de onsterfelijke ziel... Maar dan wordt hun kind ouder. Steeds meer ontdekken ouders dat hun kind zo anders is dan andere kinderen. Gesprekken volgen. Diagnoses worden gesteld. Hun kind blijkt (een vorm van) autisme te hebben. Wat een vragen kunnen er ontstaan, juist in het licht van de derde doopvraag!

Hoe moet ik omgaan met de godsdienstige vorming van een kind met autisme? Wat kan ik voorlezen, vertellen, leren? Hoe om te gaan met moeilijke woorden? Hoe leg ik Bijbelse beeldspraak uit? Hoe ga ik om met de gelijkenissen? Nog een paar vragen: Hoe te bidden tot een 'onzichtbare' God? Hoe geef ik de preekbespreking na de kerkdienst vorm? Hoe vul ik de zondag in? Hoe ga ik om met de mediaopvoeding van mijn kind met autisme? Welke grenzen moet ik stellen? Moet ik

Wie kent geen mensen die (een vorm van) autisme hebben? Gelukkig is er in de laatste jaren steeds meer aandacht gekomen voor mensen die ermee te maken hebben of zelf autisme hebben. Een vorm van deze aandacht is het boek *In goede handen*. In het voorwoord lees ik: "In deze uitgave staat de godsdienstige vorming van kinderen en jongeren met een vorm van autisme in het gezin en in de kerkelijke gemeente centraal. Het doel van deze uitgave is ouders en ambtsdragers te informeren door: het probleem duidelijk te maken, een verklaring te geven en een praktische toepassing of aanbeveling te geven."

PRAKTISCH

Bij het lezen van het boek denk ik dat de auteur de doelstelling ruimschoots gehaald heeft. Na een paar algemene hoofdstukken rondom autisme wordt een verdeling gemaakt in leeftijdscategorieën. Dit is van belang in de verdere uitwerking van de praktische hoofdstukken.

Het boek leest makkelijk weg. Dit komt mede omdat er vele herkenbare voorbeelden uit de praktijk worden beschreven: *De familie Mulder is een gezin met vijf kinderen*. Er wordt dan een probleem geschetst waarna een handreiking voor wordt gegeven.

Het is verleidelijk diepgaand in te gaan op de vele interessante hoofdstukken. Laat ik daarom een aantal vragen stellen.

**Wat een vragen
kunnen er
ontstaan, juist
in het licht
van de derde
doopvraag!**

straffen of belonen? En als mijn kind verslaafd raakt aan het beeldscherm?

Zeer interessant voor ambtsdragers: hoe geef ik op de catechisatie aandacht aan jongeren met autisme? Hoe benader ik ze tijdens huisbezoek? Hoe ga ik in het pastoraat om met mensen met autisme? Hoe kunnen ze een plekje krijgen op de jeugdvereniging?

Wilt u antwoord op dergelijke vragen? Schaf dan *In goede handen* aan. Voor de prijs hoeft u het niet te laten. Van harte aanbevolen. Zeker ook voor ambtsdragers!

Tekst: Ds. J. de Kok, predikant van de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle

In goede handen

In goede handen. Wat een veelzeggende titel. Ik wil graag met u nadenken over deze titel. Misschien is het beter om te zeggen: mijmeren naar aanleiding van deze titel. Mijmeren, in de betekenis van peinen, overdenken, vragen stellen, mediteren. Waar zijn jongeren met autisme in goede handen? Bij u, bij mij?

IN GOEDE HANDEN

Als je bij iemand *in goede handen* bent, dan voel je je daar veilig, dan heb je een relatie met diegene. Als je bij iemand in goede handen bent, dan kun je bij diegene terecht als je vragen hebt, diegene luistert naar je en helpt je om je leven zo goed mogelijk in te vullen. Dat zijn thema's die in *In goede handen* als basis worden genoemd voor de godsdienstige vorming.

THUIS EN IN DE KERK

In goede handen. Wat betekent dat, als we nadenken over de kinderen en jongeren met autisme, die we thuis en in de kerk ontmoeten?

Wat betekent *in goede handen* voor Jasper van 6 die zo prikkelgevoelig is? Hij wil liever niet op zijn knieën voor zijn bed bidden, want de vloerbedekking voelt zo naar aan zijn knieën dat hij niet meer goed kan nadenken bij het bidden. Mag hij op zijn bed bidden?

Wat betekent *in goede handen* voor

Mariska van 15, die veel vragen heeft over een nieuw hart en bekering?

Dat ze voor een nieuw hart niet geopereerd hoeft te worden, heeft ze ondertussen wel geleerd. Maar hoe gaat het dan wel? En als je dan een nieuw hart hebt, hoe moet je dan bekeerd worden? En geloven dat de Heere Jezus je Zaligmaker is, dat is toch ook belangrijk?

Wat betekent *in goede handen* voor Tim van 18, die regelmatig pittige discussies heeft met zijn ouders en ook met de ouderling van wie hij catechisatie krijgt? Hij heeft veel Bijbelkennis en stelt veel vragen. Zijn vragen kunnen heel kritisch overkomen. Is er ruimte voor Tim om zijn vragen te stellen? Lukt het om in contact met hem te blijven?

GEVOUWEN HANDEN

Wat is het belangrijk dat we het nadenken en spreken hierover met *gevouwen handen doen*: biddend. Juist omdat we beseffen dat we vanuit onszelf de goede antwoorden niet weten.

Maar ook omdat de Heere ons er toe oproept: indien iemand van u wijsheid ontbreekt, (als we het zelf niet weten of niet meer weten), *dat hij die van God begere, Die een iegelijk mildelijk geeft, en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden.* (Jakobus 1: 5).

Als onze kinderen klein zijn, leren we ze hun handen te vouwen en te bidden.

Als kerkelijke gemeente en dus ook als ambtsdragers bidden we met elkaar bij de doop van een kind of het christelijk en godzalig opgevoed mag worden. Laten we hier biddend en werkend gestalte aan blijven geven, als ambtsdragers, als ouders en op welke manier we ook bij hen betrokken zijn.

IN GOEDE HANDEN

Want dát is het adres waar we in Goede Handen - met hoofdletters - zijn. Als we bidden, leggen we als het ware onszelf en onze kinderen, onze jongeren, in de handen van de Heere. In Psalm 31 zegt David het: *In Uw hand beveel ik mijn geest.* De Heere Jezus zei ongeveer hetzelfde voordat Hij stierf aan het kruis: *In Uw handen beveel ik Mijn geest.*

Vanwege Zijn lijden, sterven en opstanding is het voor zondaars weer mogelijk dat persoonlijk te ervaren en te mogen weten: bij de Heere in goede, in de allerbeste handen te zijn.

Wat betekent dán in goede handen? Als je bij deze iemand - met een hoofdletter - in goede handen bent, dan ben je daar veilig. Er is dan contact, een relatie, verbinding. Je kunt bij Hem terecht als je vragen hebt, altijd, 24 uur per etmaal. Hij luistert naar je en zorgt voor je in je hele leven.

Ik wens u en jou bij elkaar in goede handen, maar bovenal bij de Heere in Goede Handen.

Inge van Hell

sum

Blij dat *In goede handen* veel praktische informatie en tips geeft

Voor ons ligt het boek *In goede handen* dat geschreven is door Bart-Jan Noorlander. Aan mij als vader van een jongere met autisme is gevraagd een reactie te schrijven op deze uitgave.

In de inleiding wordt duidelijk gemaakt dat het boek geschreven is voor zowel ouders van kinderen of jongeren met autisme als voor ambtsdragers in de kerkelijke gemeente. Goed dat er is gekozen voor deze beide doelgroepen! Ouders van een kind met autisme ontvangen informatie over en handvatten voor de godsdienstige vorming van hun kind thuis. Ook krijgen ze handreikingen om de betrokkenheid van de kerkelijke gemeente bij hun kind te vergroten. Tevens worden ambtsdragers geïnformeerd over de situatie in gezinnen, zodat zij zich beter kunnen inleven in de vragen die er bij ouders leven.

HERKENNING

Het doornemen van de uitgave roept ons als ouders veel herkenning op. Ook de praktijkvoorbeelden zijn herkenbaar. Hoe lastig is het, in een gezin waar meer kinderen zijn, de juiste en specifieke aandacht te geven aan het kind met autisme. Dat geldt zeker op het gebied van godsdienstige vorming en opvoeding. Er worden duidelijke en praktische tips aangereikt. Fijn dat er een hoofdstuk gewijd is aan gewetensvorming en moderne media. Dit sluit goed aan bij de tijd waarin wij als ouders met onze kinderen leven.

GODS WOORD

In het hoofdstuk 'Gods Woord en geboden' wordt eerlijk benoemd dat duidelijkheid een belangrijke eigenschap van Gods Woord is, maar dat mensen met autisme deze duidelijkheid juist niet altijd ervaren. Dat maakt het voor deze kinderen en jongeren vaak zo moeilijk en daardoor

voelen zij zich niet altijd begrepen. Daarom zijn we blij dat dit boek veel praktische informatie en tips geeft voor ambtsdragers.

AANBEVELING

We kunnen ons goed voorstellen dat het voor een ambtsdrager moeilijk is om een kind of jongere met autisme te begrijpen. Juist daarom bevelen we dit boek van harte bij hen aan. Ook deze (doop)leden maken onderdeel uit van de kerkelijke gemeente en hebben de juiste pastorale begeleiding nodig.

Aan alle ouders met een kind of jongere met ASS bevelen we dit boek van harte aan. De ontwikkelingsfasen van een kind met ASS worden helder beschreven. Daarnaast worden er praktische voorbeelden en tips gegeven die toepasbaar zijn. Het voornaamste doel is godsdienstige vorming van onze kinderen en jongeren. De titel van dit boek is goed gekozen.

Goed dat er als doelgroep gekozen is voor ouders én ambtsdragers

We bevelen dit boek van harte aan in goede handen van ouders én ambtsdragers. Het voornaamste is echter: in goede handen van onze Schepper!

Tekst: Rien van de Beek

Gewetensvorming

Jan moet bij moeder komen. Hij heeft nu al drie keer zijn zusje op haar schouder geslagen. “Jan, ga op je stoel zitten met je armen over elkaar!”, zegt moeder. Jan kijkt meewarig en reageert boos: “Ik heb niets gedaan!” Moeder probeert Jan uit te leggen wat er is gebeurd: “Jan, dit is de derde keer dat jij je zusje op haar schouder slaat. Ik heb twee keer gezegd ‘stop met het slaan op haar schouder’, maar je luistert niet.” Jan reageert: “Ik heb niet op haar schouder geslagen! Ik tikte alleen de bloemen op haar trui aan. Niet haar schouders. Die zitten toch onder haar trui?”

Gewetensvorming is een belangrijk onderdeel in de opvoeding van kinderen en jongeren. Het is een onderwerp dat veel vragen bij ouders kan oproepen, zeker wanneer ouders ervaren dat het lijkt dat gewetensvorming bij hun kind moeilijk tot stand komt. “Ik heb al zo vaak uitgelegd aan mijn dochter van acht dat ze geen speelgoed mag afpakken van anderen, maar ze blijft het gewoon doen.”

GODS WOORD ALS NORM

Gods Woord is de norm voor het geweten. Vanuit Gods Woord moet worden geleerd wat goed en kwaad is. Voor gewetensvorming is het vermogen nodig regels te kennen met het verstand. Om ze te begrijpen en toe te passen, zijn de Theory of Mind, de executieve functies en de centrale coherentie nodig.

THEORY OF MIND

Iemand met autisme heeft een beperkte Theory of Mind en vindt het daardoor moeilijk zich in te leven in de ander en zichzelf te begrijpen. Inleving is van belang bij de ontwikkeling van het geweten. Daardoor wordt de grens van anderen en jezelf beter begrepen en kun je daar op de juiste manier mee omgaan. Bij het aanleren van regels moet het ‘waarom’ van die regel duidelijk zijn. Het kind moet weten waar die regel vandaan komt, wat de regel betekent en welk gedrag erbij past of verwacht wordt.

EXECUTIEVE FUNCTIES

De executieve functies stellen mensen in staat een planning te maken, een oplossing te bedenken en die vervolgens

uit te voeren en te evalueren. Iemand met autisme kan door beperkte executieve functies moeite hebben om eigen houding en gedrag onder ogen te zien en daarop te reflecteren. Dat kan invloed hebben op de mate waarin iemand zich schuldig voelt of zich schaamt. Wanneer iemand zich niet lijkt te houden aan een bepaalde regel of norm, zijn de verwachtingen mogelijk onvoldoende duidelijk. Het kan lijken dat schuldgevoel of schaamte ontbreekt. Mogelijk is het intern geweten nauwelijks tot ontwikkeling gekomen en moet de

**Vanuit Gods
Woord moet
worden
geleerd wat
goed en
kwaad is.**

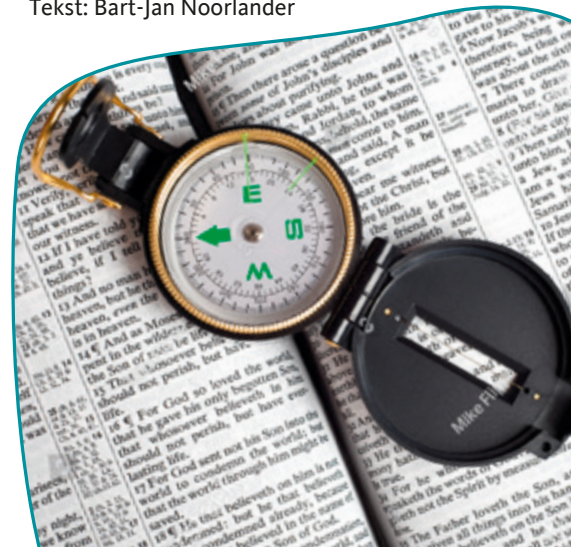
ander daardoor steeds aangeven wat wel en niet mag. Door samen de situatie stap-voor-stap te evalueren, krijgt een kind meer zicht op het eigen handelen.

CENTRALE COHERENTIE

Centrale coherentie stelt iemand in staat om de samenhang te zien tussen allerlei informatie. Iemand met autisme heeft vaak een beperkte centrale coherentie, waardoor het moeite kost om regels in een bepaalde context te zien en deze op een juiste manier toe te passen. Soms is het voldoende om te nuanceren: ‘Een mens doden mag niet! Maar het doden van een dier mag wel, want waardoor is er vlees om te eten.’ In de praktijk blijkt dat nuanceren vaak niet afdoende is. Het kan dan helpen om de volgende vragen te bespreken: ‘Wat is de regel? Waar geldt deze regel? Wanneer geldt deze regel? Voor wie is deze regel? Hoe moet ik deze regel toepassen?’ Er ontstaat een duidelijk en afgebakend geheel voor een bepaalde regel, waardoor deze mogelijk beter kan worden toegepast.

Dit artikel is een bewerking van een deel van het hoofdstuk over gewetensvorming in In goede handen.

Tekst: Bart-Jan Noorlander

Coronavirus

1,5 meter afstand houden, handen wassen, hoesten en niezen in de elleboog. Zomaar een aantal regels en tips die inmiddels bekend zijn. Maar, hoe vertel je je kind met een beperking wat corona is en wat wel en niet mag? Helpende Handen zette een en ander op een rijtje.

Op www.helpendehanden.nl/coronavirus staat informatie over de gevolgen van het coronavirus. Daarnaast staan er op deze pagina links naar pictogrammen over het coronavirus, links naar organisaties die informatie en tips geven voor gesprek met jongeren met autisme over het coronavirus etc.

Activiteiten

Op het moment waarop deze nieuwsbrief verschijnt, is door het coronavirus nog veel onduidelijk over de mogelijkheid bijeenkomsten te organiseren.

Onderstaande bijeenkomsten zijn daarom gepland onder het voorbehoud van Jakobus 4: 13-15 en de maatregelen van de overheid met betrekking tot coronavirus.

Jongeren met autisme

Voor jongeren met autisme en een (boven)gemiddelde intelligentie wordt zaterdag 6 juni 2020 een jongerendag gehouden.

Jongeren die bij Helpende Handen bekend zijn, ontvangen voor 1 mei bericht of deze jongerendag door kan gaan. [Meer informatie](#)

Ouders van kinderen met autisme

Zaterdagmorgen 19 september 2020 spreekt R. Vos over autisme en godsdienstige vorming. Deze bijeenkomst wordt gehouden in Geldermalsen. [Meer informatie](#)

Studiedag Autisme thuis

De voor 4 april geplande studiedag van Platform Autisme in de kerk is in verband met het coronavirus geannuleerd. De studiedag Autisme thuis staat nu gepland voor zaterdag 28 november 2020. GZ-psycholoog Bernadette van Rossum geeft in haar lezing praktische handvatten om met elkaar te werken aan herstel en het in stand houden van relaties.

De studiedag die voor (jong)volwassenen vanaf 16 jaar georganiseerd wordt, wordt gehouden in Amersfoort of Gorinchem. De kosten voor deze dag zijn € 25,00 per persoon.

Colofon

Deze nieuwsbrief verschijnt 4 x per jaar en wordt verspreid onder de mensen die bij Helpende Handen die geregistreerd staan als 'betrokken bij autisme' of één van de contactgroepen 'autisme'.

Voor alle toekomstige data in deze nieuwsbrief geldt: Deo volente.

Redactie: Inge van Hell-van Dijke en Bart-Jan Noorlander
Eindredactie: Siegbert Beukens